

La guerra també es perdé a les Balears

El triomf del cop d'estat deixà Balears, excepte Menorca, en mans franquistes. La República, tot i l'intent de conquesta de Bayo, infravalorà el valor estratègic de les Illes, des d'on la marina i l'aviació de Franco feren mal a les costes de la resta del país.

ARXIU

Els falangistes combaten les forces republicanes a Portocristo. El capità Alberto Bayo intentà recuperar Mallorca amb un desembarcament en aquest indret, però l'aviació italiana va decantar la balança de la banda dels feixistes.

El 19 de juliol de 1936 el comandant militar de les Balears, Manuel Goded, decretà l'estat de guerra a tot l'arxipèlag Balear, en un ban en el qual advertia *"será pasado por las armas todo aquel que intente, en cualquier forma de obra o de palabra, hacer la más mínima resistencia al Movimiento Salvador de España"*. Era l'inici d'una de les etapes més tràgiques de la història contemporània de les Balears.

El desenvolupament ràpid dels fets posteriors dividí les illes en dues realitats diferents: mentre a Mallorca i a les Pitiüses l'aixecament militar triomfà, Menorca restà lleial al govern de la República. Aquesta situació es mantingué des del principi de la guer-

ra fins el febrer del 1939, a excepció del breu període en què les Pitiüses foren ocupades per l'expedició republicana del capità Alberto Bayo.

A Mallorca i Eivissa i Formentera l'aixecament militar s'imposà amb relativa facilitat i només hi hagué resistència a municipis com Pollença, sa Pobla, Manacor i Sóller. Així i tot, esclataren conflictes menors en set pobles més. Però aquesta oposició inicial, duta a terme sobretot pels carrabiners, fou vençuda finalment pels militars rebels. A Menorca, en canvi, el cop d'estat fracassà perquè els sots-oficials s'oposaren als oficials rebels i aconseguiren de mantenir l'illa en favor de la República.

Els militars rebels comptaren

amb l'ajut de sectors civils, com els membres de la Falange Espanyola, la Comunió Tradicionalista (els carlins), Renovació Espanyola, Acció Popular i les Joventuts d'Acció Republicana.

Amb el fracàs del cop d'estat a tot el litoral mediterrani, Mallorca i Eivissa i Formentera esdevingueren un reducte aïllat dels rebels. Mallorca, sense aviació ni marina, tan sols tenia unes tropes escasses i mal entrenades. Des de Barcelona el capità Alberto Bayo —cap de l'Aeronàutica Naval de Barcelona— s'encarregà de preparar una expedició destinada a recuperar per a la República les illes de Mallorca, Eivissa i Formentera. Bayo aconseguí de formar un exèrcit, integrat per militants de partits i mariners de l'Aeronàutica, amb soldats de la guarnició de Menorca, milicians menorquins, guàrdies civils, carabiners i guàrdies d'assalt. Era un exèrcit poc preparat i poc disciplinat, però d'antuvi la recuperació de les tres illes per a la República semblava fàcil.

L'expedició de Bayo va ser l'única operació militar de relleu que tingué lloc a les Balears durant la guerra. El 7 d'agost de 1936 fou ocupada Formentera sense gens de dificultat i, els dies 8 i 9 d'agost, Eivissa. El 16 d'agost els expedicionaris de Bayo desembarcaren a Portocristo (Mallorca) i sense aprofitar l'avantatge inicial hi establiren un cap de pont. El front restà establitzat fins a l'arribada, el 27 d'agost, d'avions italians. Després d'unes

quantes derrotes dels desembarcats i vista la impossibilitat d'ocupar Mallorca en poc temps, a part les pressions del govern de Madrid i de la Generalitat de Catalunya, Bayo decidí de retirar-se la nit del 3 al 4 de setembre. L'expedició havia estat un autèntic fracàs. El govern de la República havia infravalorat la importància estratègica de Mallorca, fet que més endavant tingué conseqüències tràgiques per a Barcelona i València. Després de la retirada de l'expedició de Bayo, l'aviació italiana va romandre a l'illa fins a l'acabament de la guerra. També hi hagué participació alemanya, més discreta i modesta, a través d'una esquadrilla d'hidroavions de la Legió Còndor. En el decurs de la guerra, Mallorca es convertí en una important base aeronaval. A l'aviació italiana i alemanya, s'hi afegiren hidroavions espanyols. Per assegurar-se un control superior de l'actuació de l'aviació italiana, el general Francisco Franco, el novembre de 1936, hi envià com a cap de la base aèria de les Balears el seu germà Ramón, que al final del mes d'octubre de 1938 va morir, precisament, en un accident aeri mentre pilotava l'hidroavió «Cant Z-506». Havia partit de la badia de Pollença a les 6.30 del matí d'un dia tempestuós, amb l'objectiu de bombardejar les instal·lacions portuàries de València. Hi hagué versions diferents de l'accident, des de la mala col·locació de la càrrega explosiva de l'avió fins a un atemptat maçònic, un complot feixista o un atac mentre sobrevolava Menorca. Però, segons la versió oficial, es tractava d'un accident degut al mal temps. A aquest potencial aeri de Mallorca, s'hi uní una important base aeronaval, quan l'octubre del 1937 tot l'esforç naval es centrà a la Mediterrània. A Palma, s'hi aplegà gairebé tota la flota franquista, sota el comandament del vice-almirall Francisco Moreno, cap de les forces del bloqueig mediterrani. Des de les bases de Mallorca, l'aviació i la marina franquista bombardejaren

ARXIU

**La República
infravalorà les
Balears, des d'on
la marina i aviació
franquista
bombardejaren
València
i Barcelona.**

contínuament València i Barcelona.

El potencial bèl·lic concentrat a Palma, intentà de neutralitzar-lo el govern de la República amb bombardeigs sobre la ciutat i el port de Palma, que començaren a ser molt violents a partir del 1937 i que causaren un bon nombre de víctimes i grans destrosses.

Un dels aspectes més terribles de la Guerra Civil a Mallorca fou la intensa repressió duta a terme contra els sectors republicans progressistes. El moment més intens s'escaigué entre l'agost del 1936 i el març del 1937, amb l'assassinat a les vores de les carreteres o als cementeris de Son Coletes (Manacor), de Porreres o de Palma. A aquesta

repressió indiscriminada, s'hi afegiren múltiples consells de guerra, que moltes vegades acabaven en pena de mort. Així, el febrer del 1937, foren afusellats l'ex-batle de Palma Emili Darder, l'ex-diputat Alexandre Jaume, l'ex-batle d'Inca Antoni Mateu, i l'empresari d'Esquerra Republicana Balear Antoni Maria Ques. Hi hagué persones deportades a camps de concentració, on vivien en condicions inhumanes. Però la repressió també tingué més formes, com la pèrdua de llocs de feina, les humiliacions socials, les multes, les depuracions de funcionaris o l'obligació de beure oli de ricí. A més, és evident que la repressió no tingué un signe únicament polític i social, sinó també cultural i econòmic i acabà afectant la vida quotidiana de moltíssima gent.

El febrer del 1939 l'illa de Menorca fou ocupada i s'inicià també una intensa repressió contra els vençuts. L'1 d'abril de 1939 acabà oficialment la guerra i, el mes de maig, a Palma i a la resta de pobles de Mallorca, s'hi celebraren unes multitudinàries festes de la Victòria. La guerra s'havia acabat, però les conseqüències encara duraren més de quaranta anys.

Una altra instantània del front de Portocristo. Vista la impossibilitat d'ocupar Mallorca en poc temps, amb l'afegit de les pressions del govern de Madrid i de la Generalitat de Catalunya, les forces lleials a la República van decidir retirar-se, la qual cosa va possibilitar que Plaça esdevingués una important base militar aeronaval.

Arnau Company